

Wstęp do architektury (część I)

Dorota Jarocka

SKPTG - Koło nr 23
przy Oddziale Międzyuczelnianym PTTK
w Warszawie

Style w architekturze

„Każdemu budynkowi, każdemu miastu powinna towarzyszyć jakaś opowieść – o życiu, ludziach. Inaczej budynek jest abstrakcją”

Daniel Libeskind

Styl i epoka

*„Posiadający zasięg regionalny lub międzynarodowy
skategoryzowany zespół cech formalnych
w architekturze”*

Problemy:

- płynność granic
- umowność klasyfikacji
- przenikanie się wpływów

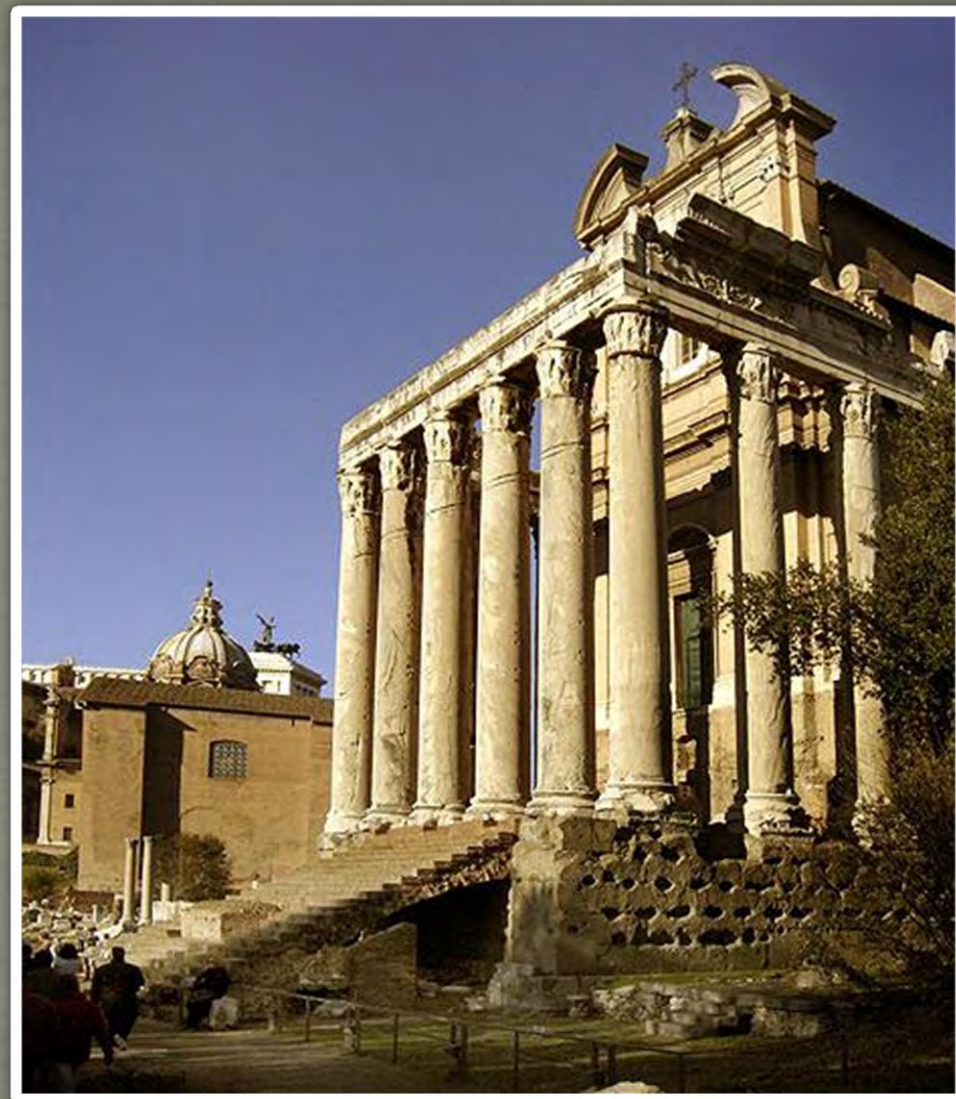
Epoki architektoniczne

- *Architektura starożytna*
- Romanizm
- Gotyk
- Renesans i manieryzm
- Barok
- Klasycyzm
- Historyzm i secesja
- Modernizm i postmodernizm

Eklektyzm (nie styl eklektyczny!) - kierunek polegający na łączeniu w jednej budowli w sposób swobodny, często niezgodnych ze sobą, elementów wybranych z różnych stylów architektonicznych.

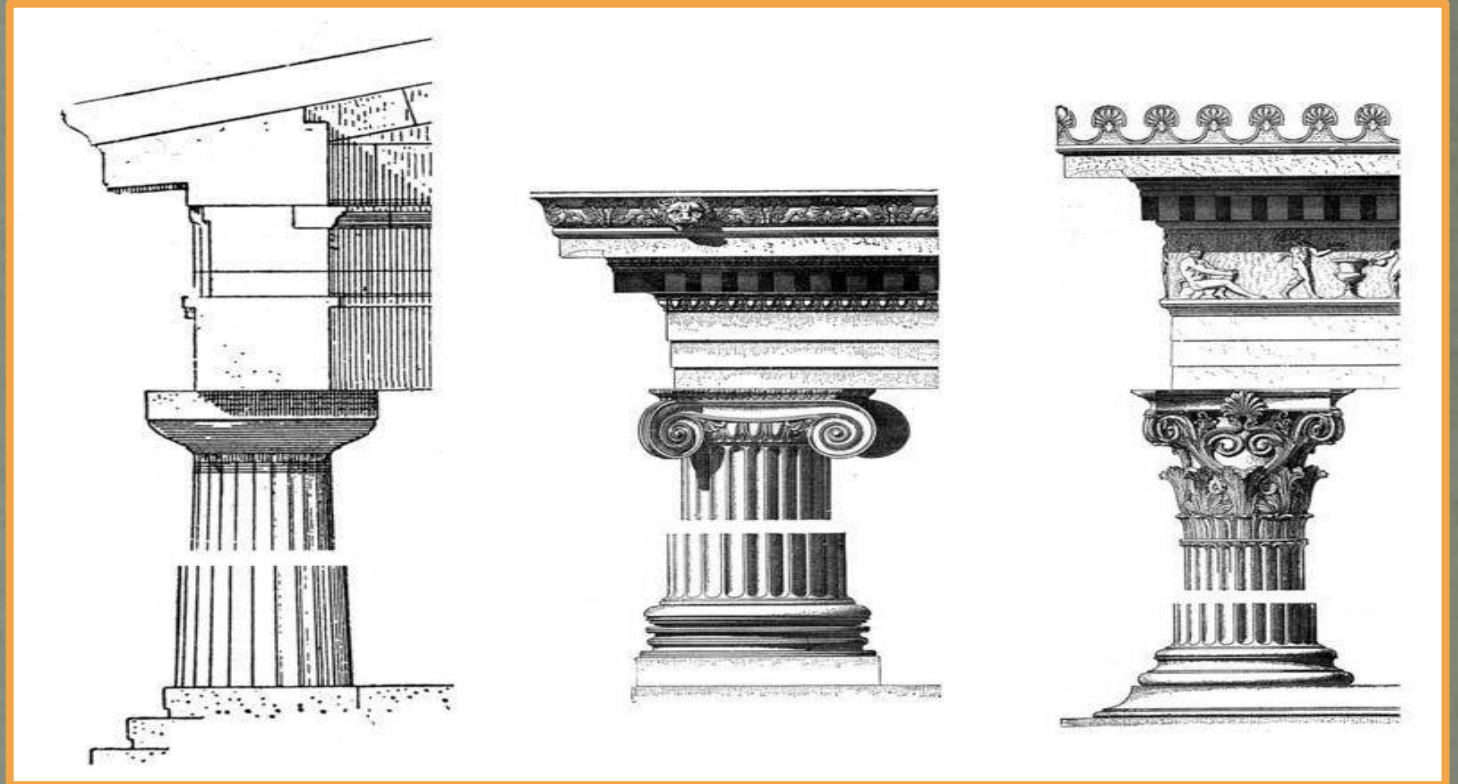
Początkowo było to niemal łączenie różnych stylów, wchodzących w skład tzw. stylów historyzujących, czyli tych które były popularne jako style "neo" - neorenesans, neobarok i neogoty, czasem także elementy klasycystyczne.

Starożytność

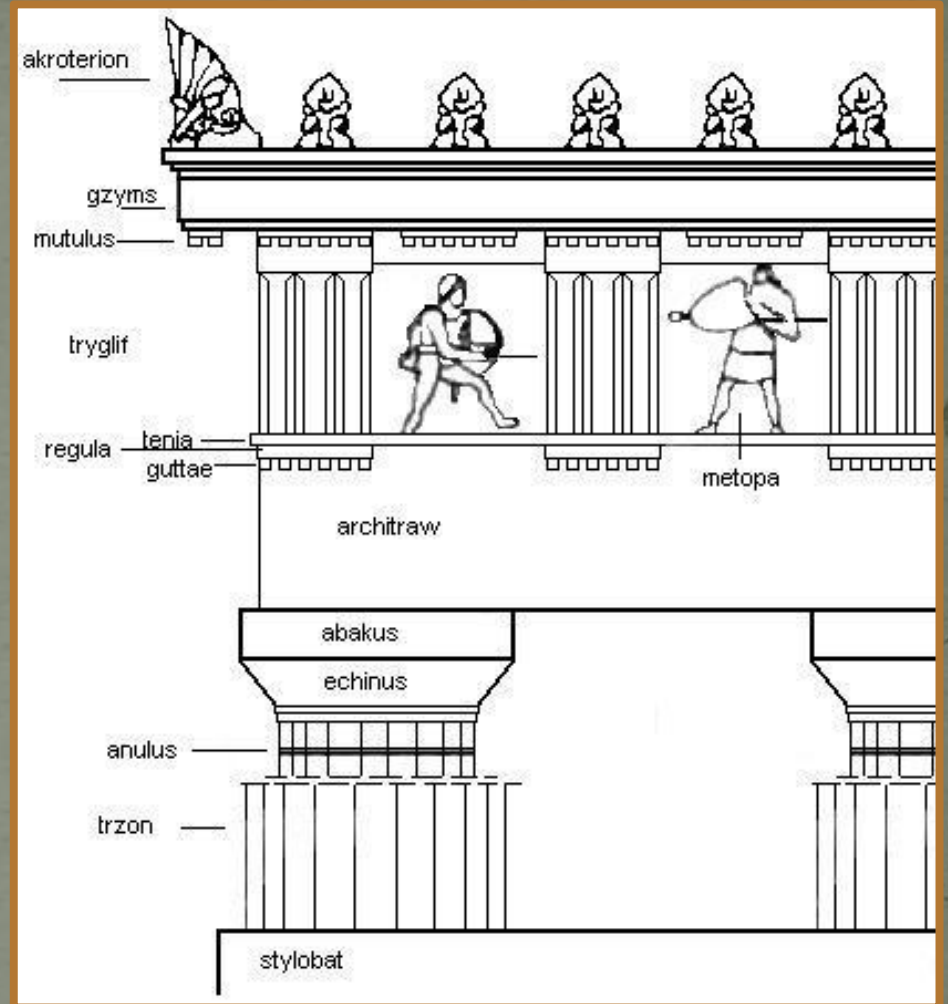
Porządki architektoniczne

- dorycki
- joński
- koryncki
- toskański
- kompozytowy

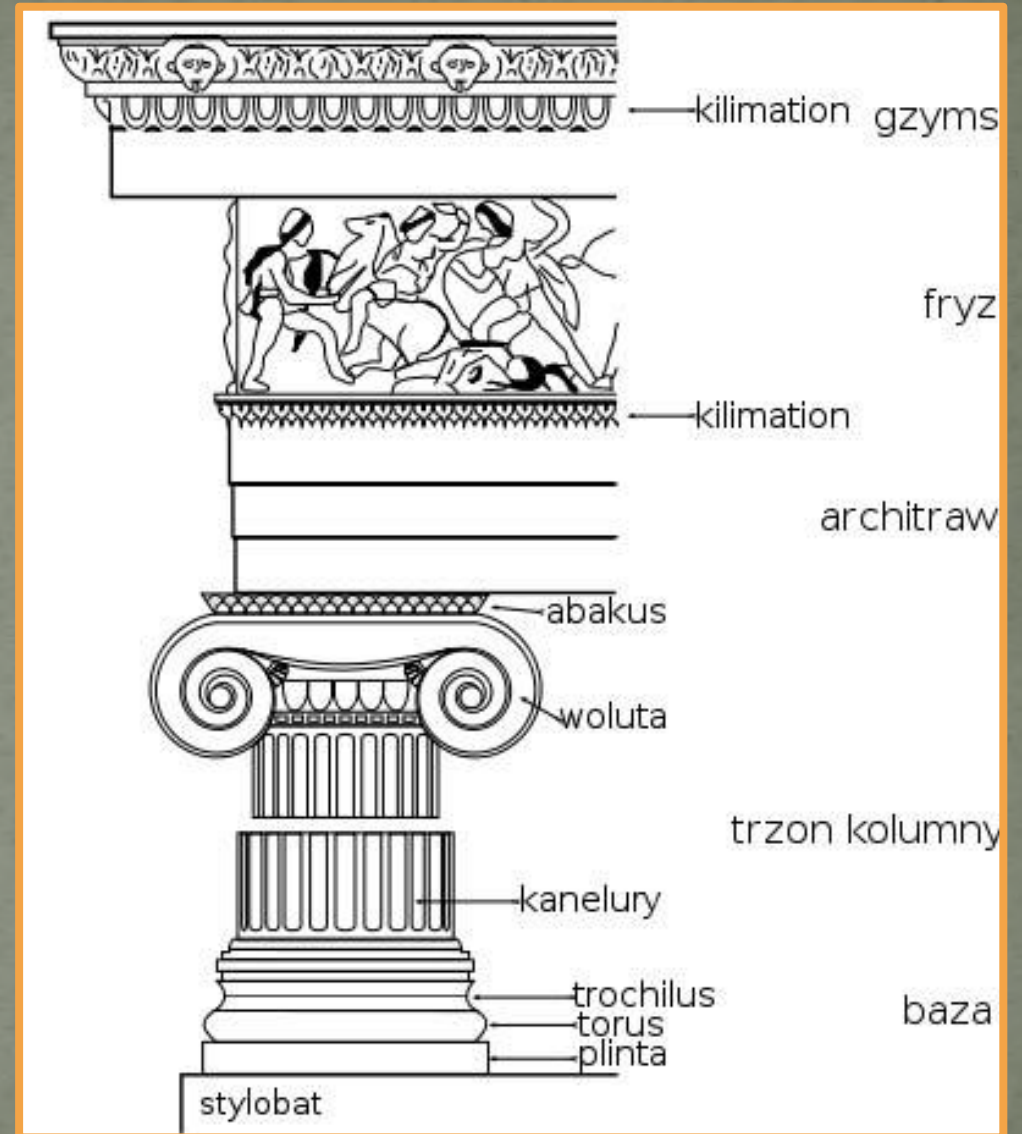
Porządek dorycki

- surowość
- prostota (kapitel: abakus + echinus)
- kolumna nie posiada bazy
- funkcjonalizm
- monumentalizm

Porządek joński

- lekkość
- smukłość
- bogactwo zdobień
- kapitele z wolutą
- zwykle żłobkowane trzony

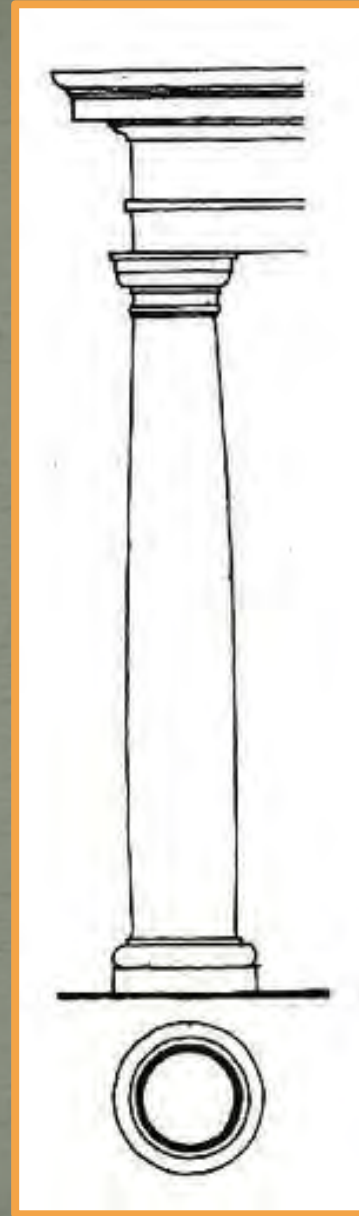
Porządek koryncki

- lekkość
- wysmukłość
- bogactwo zdobień – kapitele w kształcie kosza ozdobionego liśćmi akantu

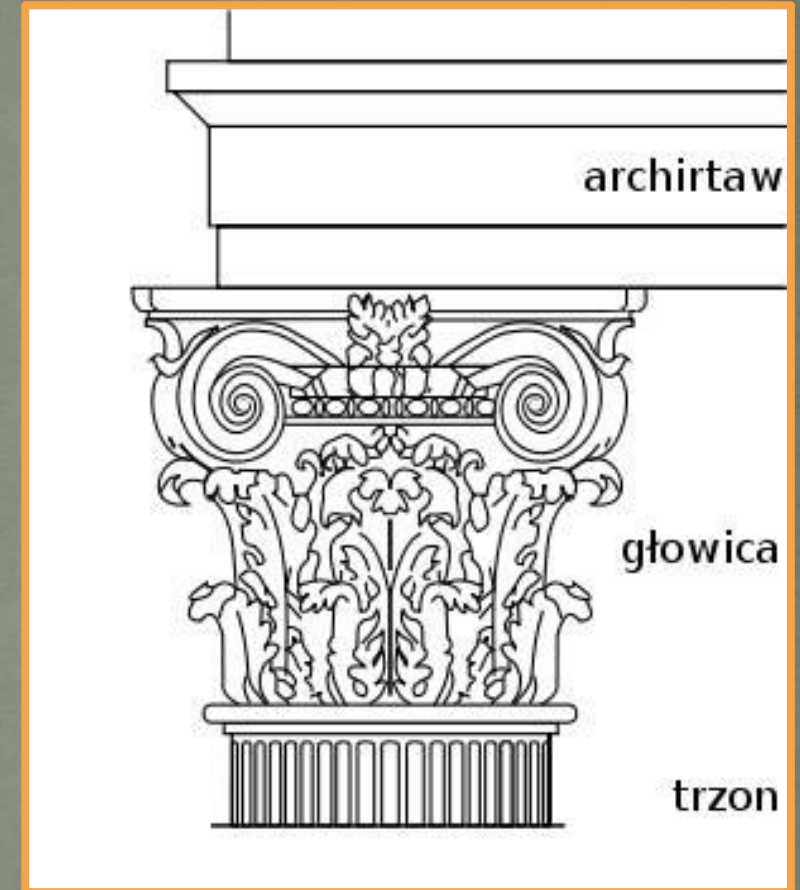
Porządek tokański

- przetworzony porządek dorycki
- przysadzistość
- kolumny mają bazy

Porządek kompozytowy

- przetworzony porządek koryncki
- żłobkowane trzony kolumn
- kapitele – woluty + liście akantu
- wysmukłość
- subtelność

Porządek spiętrzony

Wielki porządek

* wprowadzony w renesansie

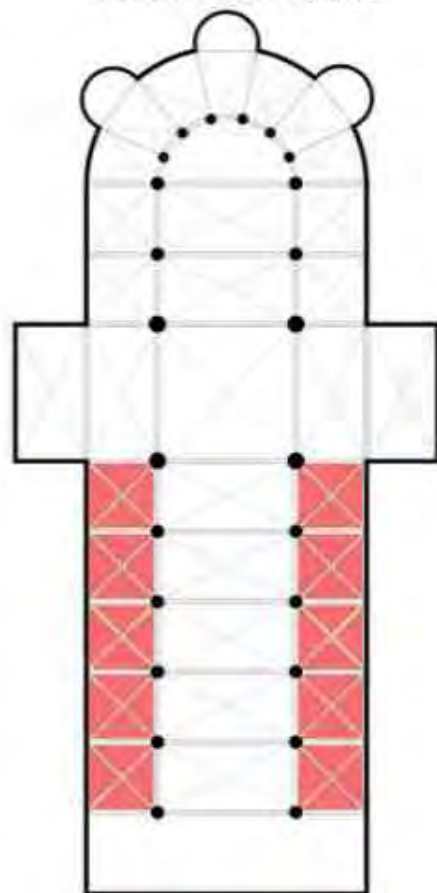
Romanizm

- X-XIII w. - w Polsce rozwijał się od czasu odbudowy państwa przeprowadzonej przez Kazimierza Odnowiciela.
- Dotyczy niemal wyłącznie sztuki sakralnej powstającej wokół wielkich katedr, klasztorów i kolegiat.
- Główne typy architektury: kościoły zakonne z zabudowaniami klasztornymi, także tzw. kościoły pielgrzymkowe, kolegiaty i kościoły parafialne .
- Budowle wysokie, masywne, o grubych murach, wieloczęłonowe, o formach prostych, geometrycznych i surowych, o zwartych proporcjach i przejrzystym układzie spiętrzonych brył, surowe ściany, małe okna.

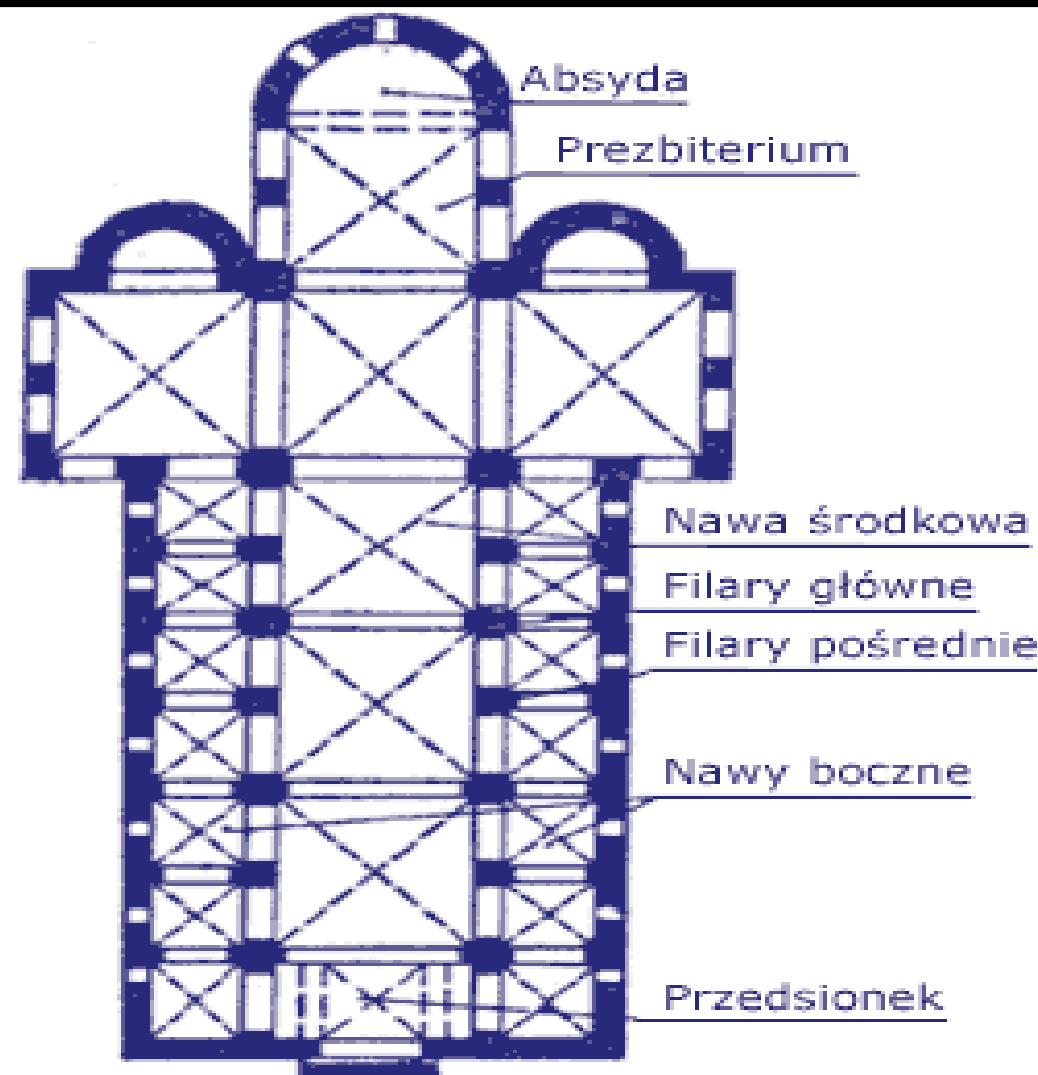
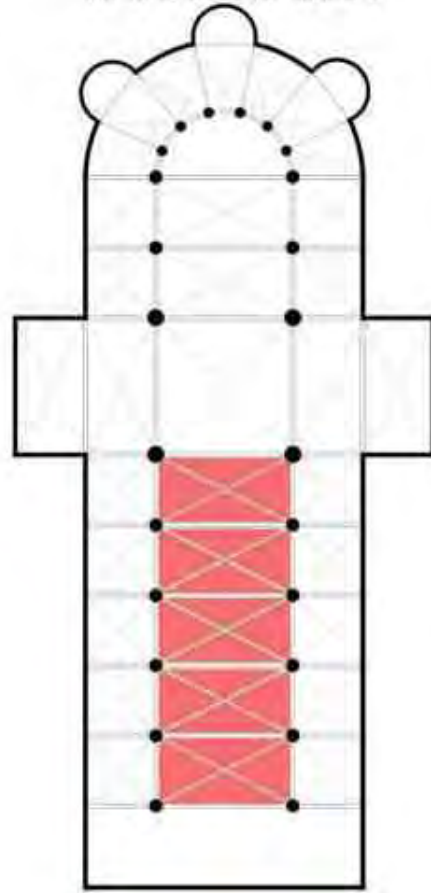
Kościół romański

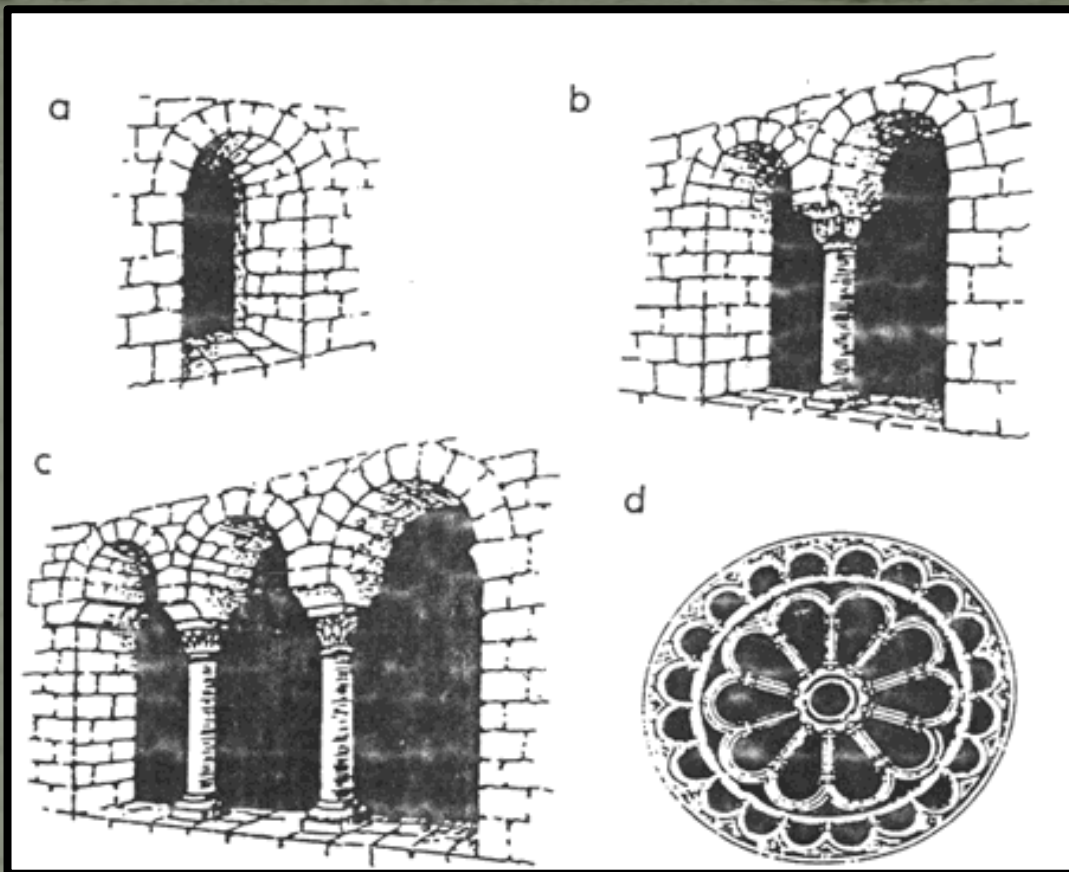
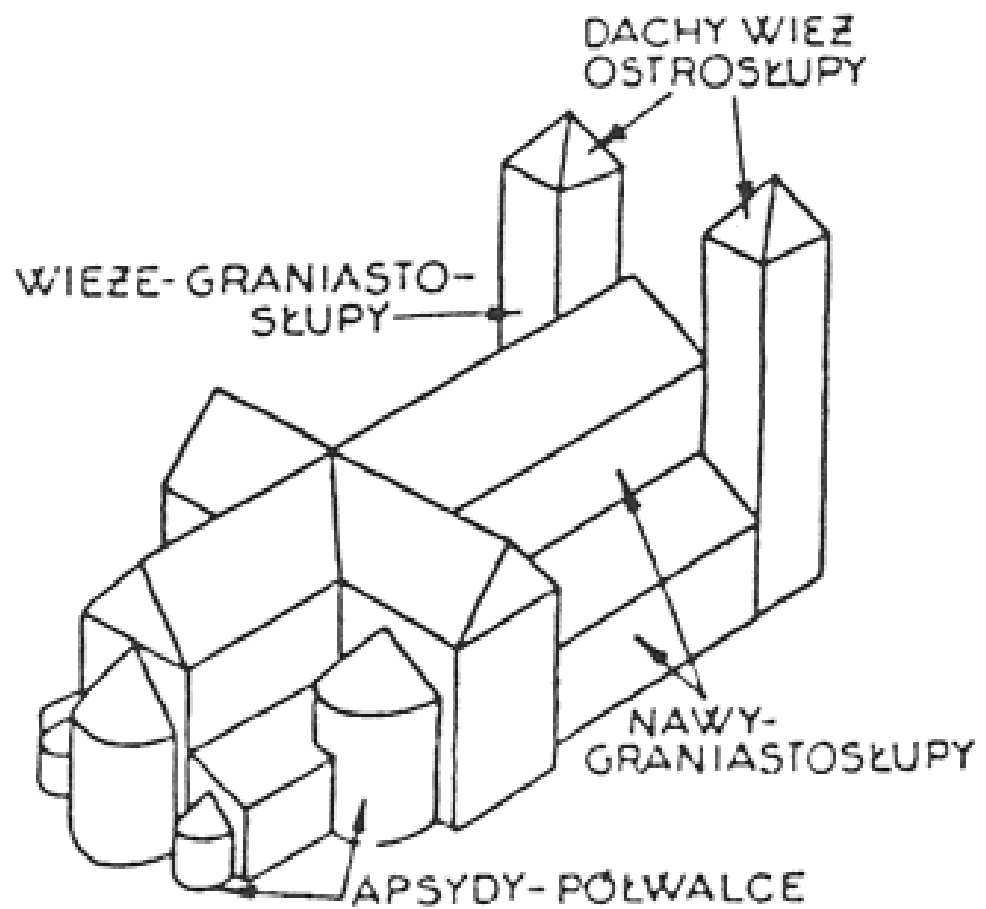
- Budynek złożony z prostych brył (prostopadłościanów, walców, ostrosłupów) o surowym, ciężkim i monumentalnym charakterze.
- Grube mury i wąskie otwory okienne i drzwiowe, masywne wieże, podkreślają obronność założeń.
- Plan, zwany inaczej rzutem, przypomina krzyż - oś pionową tego krzyża stanowi nawa główna, przechodząca w miejsce ołtarzowe zwane prezbiterium, zakończone prosto albo też półkolistym wgłębieniem zwanym absydą.
- Nawa główna wraz z prezbiterium składa się zawsze z pewnej liczby (np. pięciu lub siedmiu) kwadratów o długości boków równej odstępom między filarami.
- Identyczne w wymiarach kwadraty tworzą ramiona krzyża, czyli nawę poprzeczną, zwaną transeptem; do nawy głównej przylegają z obu stron nawy boczne - po jednej w kościele trójnawowym, po dwie w kościele pięcionawowym. Szerokość naw bocznych równa się połowie boku kwadratów tworzących nawę główną.

NAWY BOCZNE

NAWA GŁÓWNA

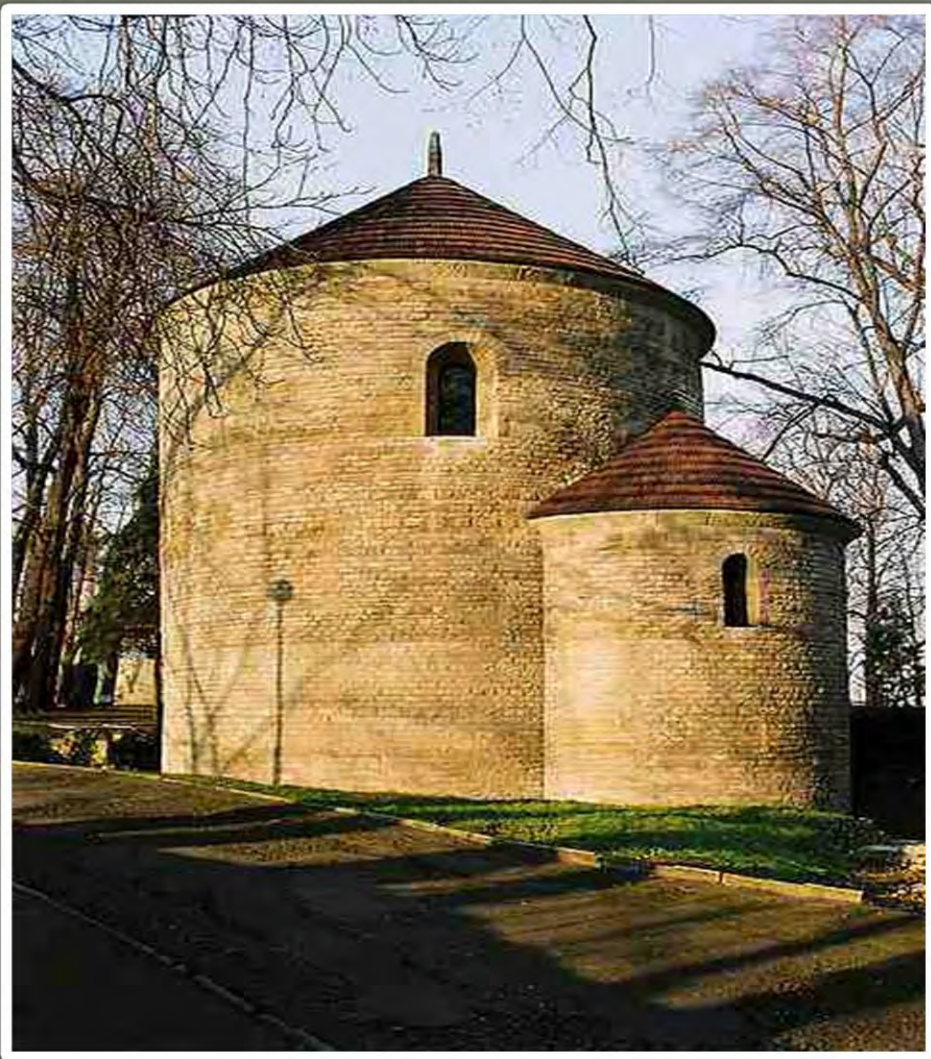
Okna romańskie:

- a) jednodzielne,
- b) biforium
- c) triforium
- d) rozeta

Rotunda św. Prokopa – Strzelno, Sant Ponç de Corbera - Hiszpania

Rotunda św. Mikołaja - Cieszyn, Rotunda św. Gotarda - Strzelno

Kolegiata w Tumie pod Łęczycą,
kościół pw. św. Tomasza Kantuaryjskiego w Sulejowie

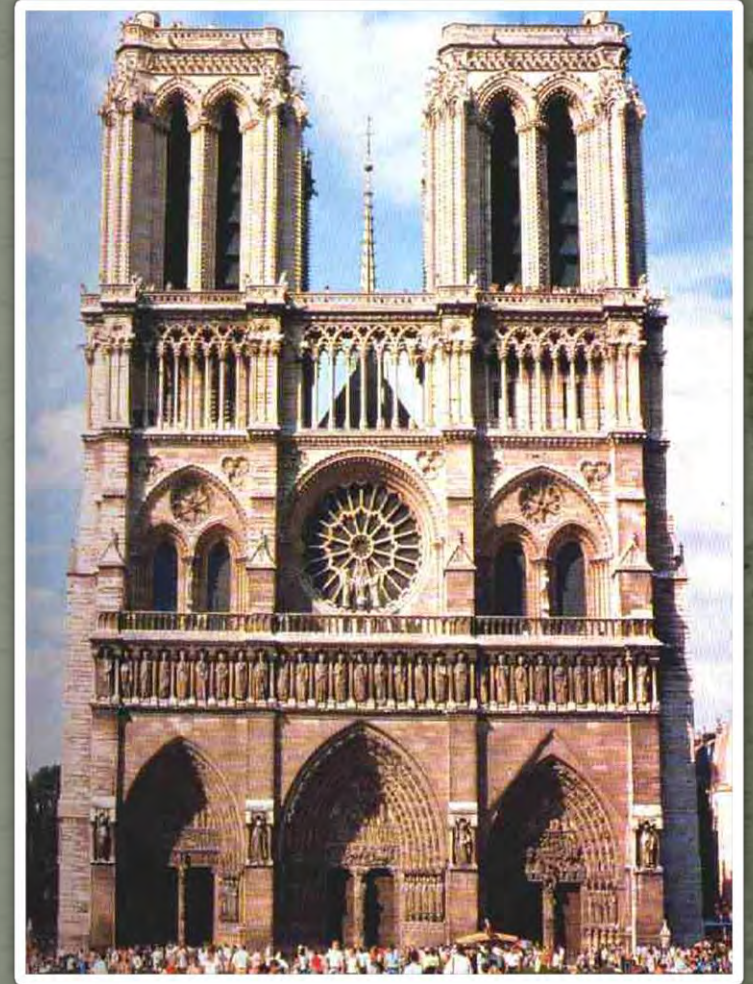
Gotyk

- Francja - od ok. 1120 r.
- Polska - od połowy XIII w.; rozkwit w okresie rządów Kazimierza Wielkiego
- podkreśla wertykalizm budowli
- ostre łuki, rozety
- strzeliste kształty
- sklepienia krzyżowo-żebrowe
- skarpy/przypory
- duże okna z witrażami

Budownictwo sakralne

- Kościoły na planie trójnawowej bazyliki, także przykłady rozwiązań halowych.
- Bazyliki i hale mają znacznie wydłużony kształt i zakończone są podłużnymi prezbiteriami; układ wzbogacają obejścia i wieńce kaplic, fasadę zamyka jedna lub (częściej) dwie wieże.
- Gotyckie kościoły były budowane często przez dziesiątki lat, zmieniająca się niekiedy sytuacja materialna fundatorów powodowała przerywanie budowy niedokończonych wież (stąd w wielu gotyckich kościołach wieże mają różną wysokość) i wystroju elewacji, kończono czasem po latach, w innej epoce i w innym stylu.

Przykłady – katedry: Canterbury, św. Janów w Toruniu, Notre Dam

Kościół Mariacki w Krakowie, konkatedra w Prabutach, katedra św. Jana Chrzcziciela we Wrocławiu

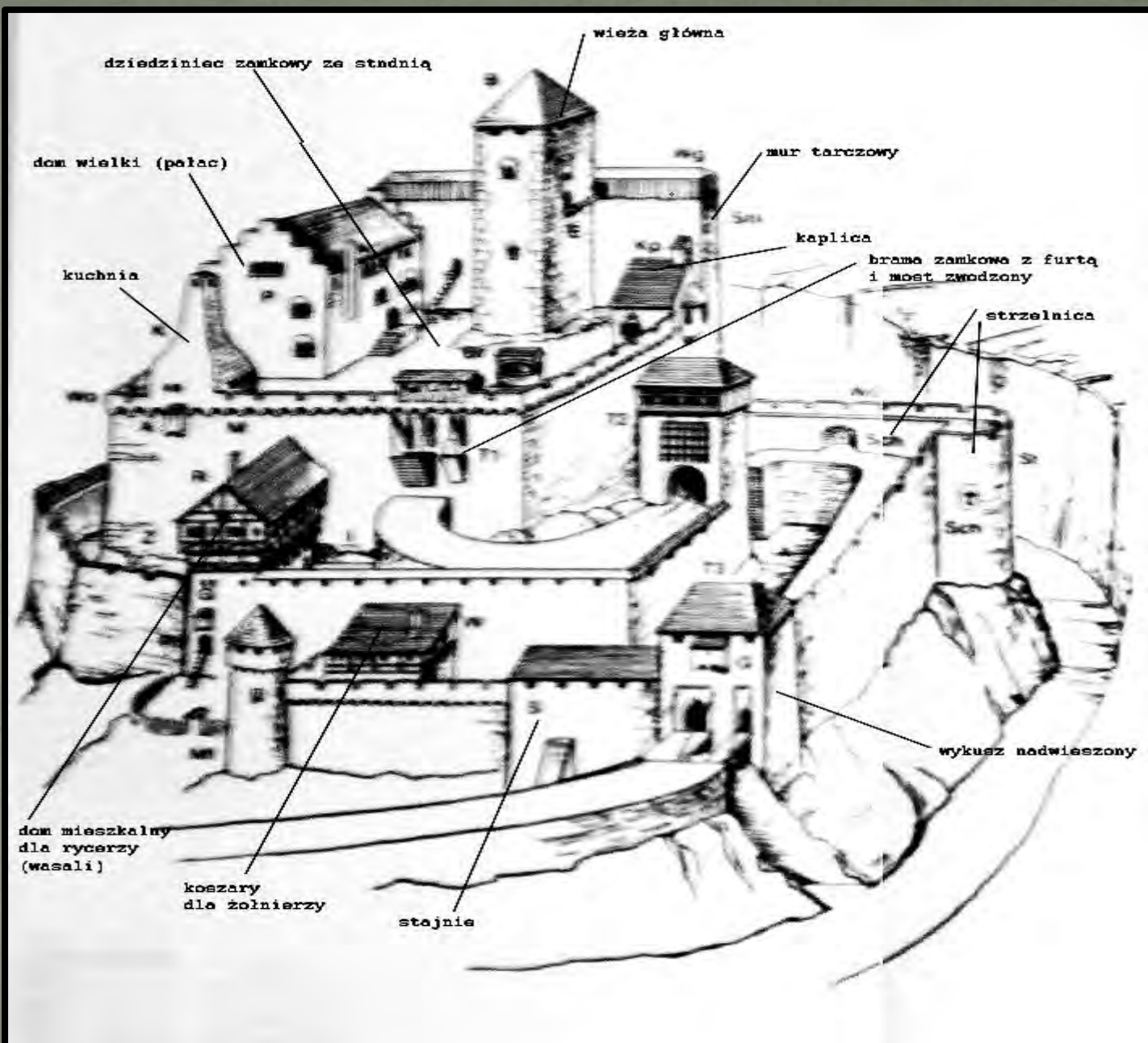

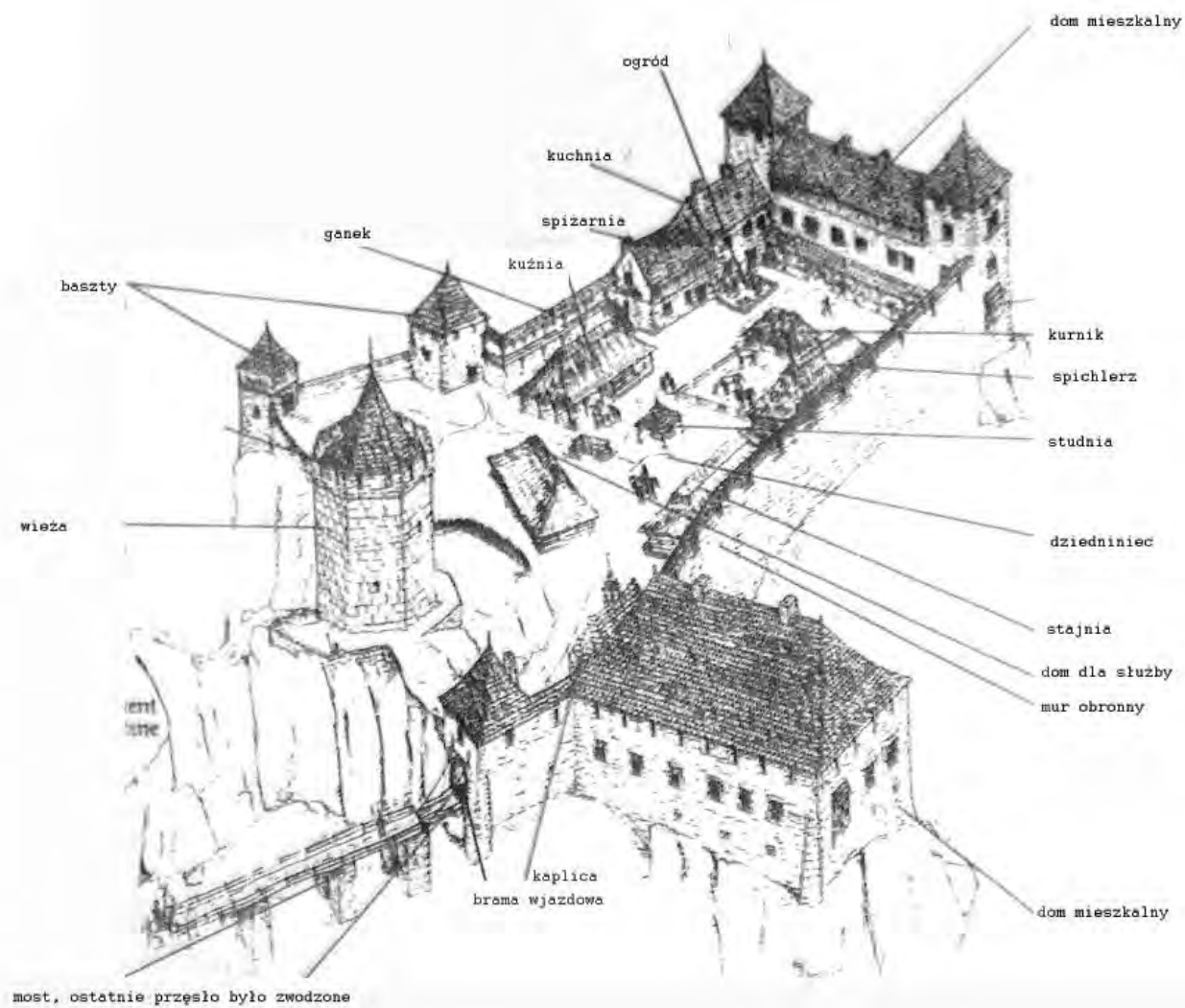
Budownictwo świeckie

Zamki

Dwa typy - wyżynny i nizinny, na południu Polski budowane z kamienia łamanego i sytuowane na niedostępnych wzgórzach; zarys murów był nieregularny, dostosowany do terenu, zamki te posiadały zazwyczaj jedną lub kilka baszt w murze oraz wieżę ostatniej obrony wewnątrz murów nazywaną donżonem, znajdowały się tam magazyny i skromne zabudowania mieszkalne.

Zamki nizinne były budowane z cegły i posiadały bardziej regularny plan z systemem murów i fos oraz regularnym układem zabudowań wewnątrz, zaliczamy do nich także zamki krzyżackie, które były jednak dużo większe, ponieważ wewnątrz murów, oprócz typowych zabudowań gospodarczych, tzw. zamku niskiego, znajdowały się również zabudowania klasztorne czyli zamek wysoki.

Zamek w Malborku, dom Kopernika w Toruniu

Hurdycje – drewniany ganek w średniowiecznym budownictwie obronnym, znajdujący się w górnej części murów obronnych.

Hurdycje wystawały przed lico zewnętrzne muru i dawały osłonę obrońcom; zaopatrzone w otwory strzelnicze w czołowej ścianie i otwory w podłodze, przez które można było lać np. gorącą smołę czy wodę na szturmujących zamek wrogów lub razić ich kamieniami lub innymi pociskami. W XIV w. zostały zastąpione przez murowane machikuły.

Machikuły – element obronny, budowany w górnej części murów obronnych średniowiecznych obwarowań, stosowano od XIV do XVI w.

Wystawały przed lico zewnętrzne muru, czasem zwieńczone blankami, bywały budowane wzdłuż całej długości murów i na wieżach obronnych; poszerzały powierzchnię obronną i pozwalały na skupienie większej liczby obrońców na murach, były prototypem balkonów.

Ratusze

Centralnym miejscem był duży rynek, na którym budowano symbol władzy miejskiej i główną strażnicę – ratusz z wysoką wieżą, wokół niego skupiały się inne budynki związane z funkcją organizmu miejskiego, np. sukiennice, kramy kupieckie, pręgierz.

Kamienice miejskie

Obszar miast dzielono siatką zazwyczaj prostopadłych ulic na działki tworząc układ szachownicy, budynki mieszkalne – w wyższych partiach nadal budowano z drewna lub w technice muru pruskiego, w celu utrudnienia przenoszenia się ognia podczas pożaru, często podwyższano ściany na granicy dwóch sąsiednich działek a dwuspadowy dach otrzymuje połacie skierowane do środka, fasady domów wieńczono schodkowymi lub trójkątnymi szczytami.

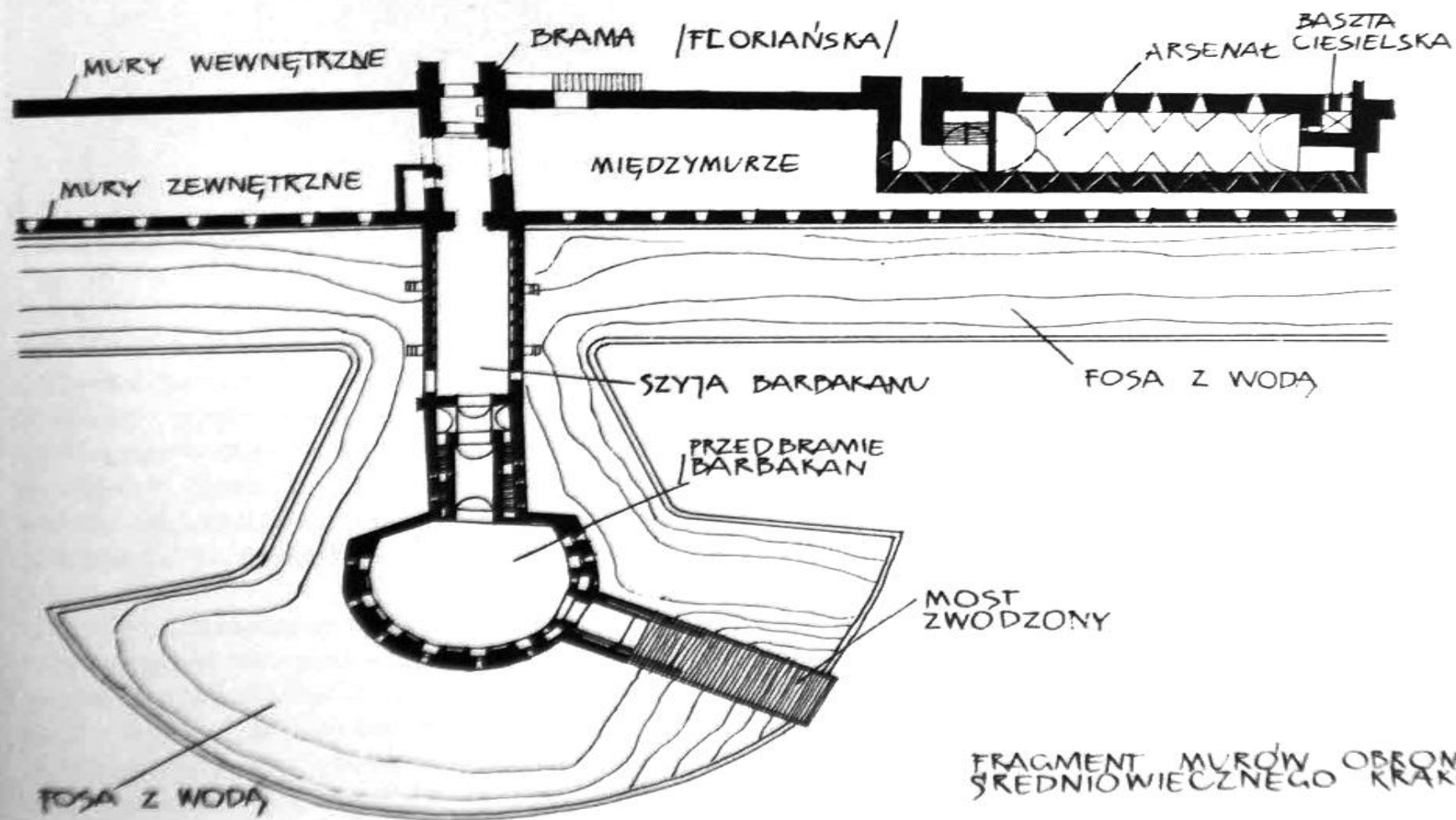
Mury i bramy miejskie

Miasto otaczano murami obronnymi, czasem w miejscu wcześniejszych wałów - inwestycje często prowadzono przez wiele lat, dokonując częstych modernizacji; starsze umocnienia często podwyższano, a proste ich zwieńczenia blanki (krenelaże) zastępowano nowocześniejszymi machikułami, ciąg murów obronnych często przerywały otwarte od strony miasta baszty, rozmieszczone w odległości strzału tj. około 40-60 m.

Miasta czasem otrzymywały nowy, drugi pas murów obronnych (np. Wrocław, Toruń), a nawet trzeci (np. Toruń – najstarsze mury obronne w Polsce).

Barbakan – element średniowiecznego budownictwa obronnego, ważny składnik fortyfikacji miejskich, zazwyczaj w formie okrągłej, murowanej budowli wysuniętej przed linię murów obronnych i połączonej z bramą miejską za pośrednictwem osłoniętego przejścia.

Barbakan składał się z osłoniętego przejścia (tzw. szyi), która łączyła mur obronny z np.: basztą, wieżą, basteją, tarasem, bastionem.

FRAGMENT MUROW OBRONNYCH
ŚREDNIOWIECZNEGO KRAKOWA.

Barbakany - w Krakowie i Warszawie

Renesans

- Italia – XV w., Polska – XVI w.
- nawiązanie do form klasycznych
- horyzontalna kompozycja
- dążenie do harmonii i przejrzystości
- plan centralny (a. sakralna)
- plan wieloboku z wew. dziedzińcem (a. świecka)
- stosowanie attyk, boniowania, sgraffita
- powrót w XIX w. jako neorenesans

- ponowne odkrycie antycznej myśli humanistycznej
- wolny człowiek jako największy autorytet
- kult piękna
- sztuka starożytnej Grecji i Rzymu ideałem i wzorem piękna
- architektura klasyczna
- poszukiwanie harmonii oraz piękna form i detali
- rytm podziału przestrzeni i proporcja brył

- świeckość architektury, osłabienie związku z religią
- sztuka gotyku- chwała Boga, renesansu - bogactwo i potęga fundatora
- starożytna idea mecenatu sztuki,
- sztuka przestaje być anonimowa
- nazwisko architekta staje się powszechnie znane
- ratusze, zamki, pałace, dwory, kamienice

Zamki

- bryła traci charakter obronny
- większe okna i coraz więcej elementów ozdobnych
- wysoki dwuspadowy dach
- loggie widokowe na piętrach
- co raz więcej elementów służy wygodzie mieszkańców, a nie bezpieczeństwu (np. obszerne ozdobne klatki schodowe na dziedzińcu prowadzące na piętra krużganków)
- dziedziniec arkadowy - piętrowe krużganki wokół dziedzińca stanowiące system komunikacji
- narożne baszty zyskują ozdobne hełmy

Zamek w Krasicy

Dziedziniec zamku w Pieskowej Skale, dwór w Szymbarku

Ratusz w Poznaniu, Sukiennice w Krakowie

Ratusz w Zamościu i Sandomierzu

Miasta

- zmienił się również układ, a zwłaszcza obrys miast
- zabudowa wychodzi poza średniowieczne mury
- nowo powstające rezydencje wymagają miejsca i szczególnie reprezentacyjnej oprawy w postaci placów
- początek fortyfikacji nowożytnych, nowe umocnienia
- regularne w formie, z bastionami (pięciokątnymi wystęgami muru pozwalającymi na lepsze kontrolowanie przedpola)
- przebudowa gotyckich ratuszów, sukiennic i kamienic, nadawanie im nowej ornamentyki i detali renesansowych

Dekoracja elewacji

sgraffitto

stiuk

boniowanie

rustyka

boniowanie

rustyka

Kamienice

- szersze od gotyckich
- w przyziemiu głębokie podcienia wsparte na filarach
- podcienia połączone w jeden ciąg obiegający rynek
- rozkład okien odpowiada układowi wnętrza tak, by jak najkorzystniej je doświetlić
- podział poziomy budynku podkreślany poprzez wydatne gzymsy obiegające go wokół na poziomie stropów wszystkich kondygnacji

Architektura sakralna

Kościół renesansowy

- stromy trójkątny szczyt podzielony pilastrami i gzymsami na kilka poziomów wnek lub arkadek
- liczne sterczyny na obrzeżach.
- jednonawowe z węższym prezbiterium

Kaplice grobowe - na zlecenie bogatych rodów magnackich

kaplica Zygmuntowska
na Wawelu

Nagrobek renesansowy

- jedna lub dwie postaci zmarłych ujęte w pozie półleżącej, podpartej na łokciu

Manieryzm

- kontynuacja i ewolucja renesansu
- okres schyłkowy renesansu
- *horror vacui* („lęk przed pustką”)
- pierwsze cechy baroku
- brak dbałości o symetrię, rytm i harmonię
- demonstracja wielkości i dynamiki

Manieryzm

- nadanie budowlom wymowy symbolicznej
- zaskakiwanie rozwiązaniami przestrzennymi
- przeładowanie dekoracją
- coraz bardziej kapryśne i fantazyjne formy
- środki plastyczne o silnej ekspresji, niespokojne, zawiłe formy

Kościół jezuitów – sanktuarium Matki Bożej Łaskawej oraz kamienica pod Murzynkiem w Warszawie

Dziękuję za uwagę 😊

SKPTG - Koło nr 23
przy Oddziale Międzyuczelnianym PTTK
w Warszawie